

Erindringer fra Birkholm

af Erik Mortensen

Fra Gøttrup til Birkholm

Mit liv startede den 4. marts 1930 oppe i Gøttrup Nørmark ved Fjerritslev, hvor jeg var den yngste af en søskendeflok på 8. Min barndom i Gøttrup blev kort, da min mor døde kort efter, at jeg blev født. Det var tuberkulose, som var meget udbredt dengang. Jeg havde selv sygdommen og lå på Fjerritslev Sygehus i næsten et år.

Min far i Jylland stod i en vanskelig situation med en flok børn fra 13 til 1½ år, hvad skulle han gøre? En sygeplejerske på Fjerritslev Sygehus havde en veninde i København, som havde tilknytning til Birkholm. Hun hed Katrine Unserud. Det var hende, der sørgede for, at jeg kom til Birkholm. Jeg blev adopteret til Birkholm den 17. juni 1932.

Mine nye forældre på Birkholm, min morfar og mig.

Mine nye forældre, Jens Hansen Mortensen og Anne Kathrine Mortensen, boede på gården Virkelyst sammen med min nye mors far, Niels R. Nielsen. Mine nye forældre havde ingen børn, så efter hvad jeg har fået fortalt, var de stolte over at have fået mig, Erik Jespersen, jeg fik familienavnet, Mortensen.

Drukneulykken

Et år efter, at jeg var kommet til Birkholm, blev Birkholm ramt af en tragedie, som rystede hele øen. Under uddybning af havnen kæntrede en pram med mudder, hvorved tre mennesker druknede. Den ene af dem var min far, 40 år gammel. Hele Øen var den dag i chok og i lang tid efter. Øen havde med ét mistet tre unge mennesker, alle øens flag vadede på halv.

Efter denne ulykke stod min mor og hendes gamle far alene på Virkelyst. Hvad nu? Min mor havde en farbror i Svendborg, som var arbejdsmand ved Bågø & Riber. Ham og hans

Min far siddende og Marius stående. Marius blev senere min svigerfar.

kone flyttede til Birkholm for at hjælpe min mor. Han hed Morten, og hans kone hed Ane. Hun var dårligt gående og sad i rullestol. Der midt i trediverne havde vi en karl, som hed Helge. Han kom fra Strynø Kalv. Samtidig havde vi en pige på gården, som hed Marie. Hun var også fra Strynø Kalv. Marie blev på Birkholm. Hun blev forelsket i Rasmus, som boede sammen med sin mor Kathrine og sin bror Marius og dennes kone Valborg. Marius og Valborg havde en lille pige, som hed Edith. I 1933 fik de en pige til, som fik navnet Sylvia. Sylvia kom 20 år senere til at stå ved min side som min brud.

Endnu en stor omvæltning

I 1943 skete der igen en stor omvæltning på Virkelyst. Min mor døde kun 48 år gammel. Så kom det store spørgsmål, hvad skulle der ske med mig, og hvad skulle der ske med Virkelyst? Jeg var kun 13 år, så jeg havde jo ikke meget at skulle have sagt. Min farbror, som den gang sejlede fragtbåd mellem Svendborg, Hjortø og Birkholm, blev sat til at være min formynder, så han skulle også tage stilling til, hvad der skulle ske med gården.

Da min mor døde, havde vi en karl på gården, som hed Christian. Han var søn af Hans og Karen, skomageren. Det blev vedtaget, at Christian skulle have gården i forpagtning, til jeg blev myndig. Så fik vi gården passet, men mig og min mors gamle farbror skulle jo også passes. Dengang boede der en dame i det hus, Erik og Gitte har i dag. Hun hed Marie Christiansen. Hun kom op på gården for at passe mig og min mors gamle farbror.

En ”skrubber”

Jeg har af Morten og Fredes mor fået fortalt, at jeg var en lille ”skrubber”, da hun tjente på Virkelyst. Hun har fortalt, at hun mange gange måtte hente mig henne ved gadekæret, plaskvåd og smurt ind i pløre. Hun havde ellers sagt til mig, at der var en stor gal so ude i vandet, hvis jeg faldt i vandet. I 1933 blev

Birkely bygget, som nærmeste nabo til Virkelyst. Jeg kan lige huske, at der var gravet et hul til kalk lige i skellet ind til Virkelyst, og de var bange for, jeg skulle falde ned i kalken. Jeg var jo over det hele.

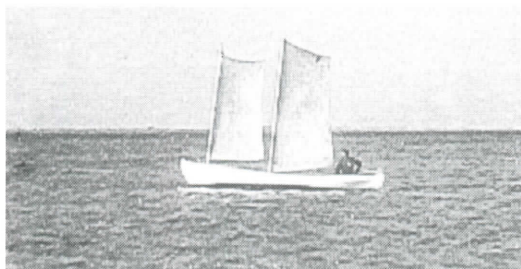
Efterhånden kom jeg i skole. Det var somme tider, vi lavede ballade inde i skolestuen, når vi havde frikvarter. Så kom lærerindens mand: *”Kan vi så få ro.”* Der var en dag, han tog mig og satte mig ud i det sorte hul under trappen, der går op til loftet. Det var ikke mig, der lavede ballade, men jeg fik altid skylden.

Engang var der en tysk feriedreng omme ved Hans Hansen. Ham legede jeg en del sammen med. Vi lavede også en del kunster. Der var en dag, at vi fandt på, at vi skulle ride på nogle grise, som var lukket ud for at gå og rode i jorden. Det syntes min morfar, de havde godt af, for de havde det, man dengang kaldte ”bensyge”. Da vi ville ride på dem, skreg de op i vejret, for de havde jo ondt i benene. Der fik jeg godt nok en røvfuld af min morfar.

En nytårsdag fandt jeg nogle kanonslag, som ikke var skudt af. Jeg lagde dem ind i ovnen i komfuret, så de kunne tørre. Jeg skulle dog lige prøve et af dem og lagde det derfor til tørre oven på komfuret, og hvad så? Der lød et brag, så ringene på komfuret slog en koldbøtte, og ikke nok med det, men min gamle tante, som sad i rullestol, var nær hoppet ud af stolen. Der fik jeg godt nok en røvfuld igen.

Da jeg gik i skole, tror jeg nok, jeg var lidt doven. Jeg ville hellere hjem og lege og måske lave ulykker. Når det var sommer, legede Aksel og mig meget henne ved gadekæret med vores små skibe med sejl på. Så sad vi ved hver sin side af kæret og sendte skibene af sted. Det havde vi megen fornøjelse med.

Vi var også på skoleudflugter. Engang var vi sejlet ned til Vornæs. Lærerinden havde spurgt posten, om han ville sejle for os. Det var en vældig oplevelse for os børn at komme ned i sådan en stor skov. Der var også engang, at vi børn var på Tåsinge og besøgte dyrlæge

Jeg fik i en tidlig alder lært at sejle, her på vej til Skovballe.

Petersen oppe i Landet. Han gjorde meget for os børn.

Dengang var der mange dyr på gårdene, så når vi havde brug for en dyrlæge på Birkholm, så havde vi dyrlæge Petersen fra Tåsinge. Han var en stor kraftig mand og meget slagfærdig. I svintre kom han kørende over isen i sin lille bil. Det første, han gjorde, når han ankom, var at gøre holdt oppe foran skolen. Så skulle vi børn have en tur i hans bil. Sådan noget gjorde han meget ud af. Når han om sommeren kom over på Birkholm, kom han somme tider op i skolen med en stor pose bolsjer eller også med en stor ispind til os unger. Det var vi jo stolte af.

Først i april kom præsten fra Drejø. Så skulle vi til eksamen, og det var en stor dag, men vi var nok lidt bange for præsten. Vi skulle jo også se lidt ordentlige ud i tøjet. Når præsten kom til Birkholm, kom han sejlen selv. Han havde en dejlig smukkejolle, og han var ikke så bange for at tage turen til Birkholm, selv om det var dårligt vejr. Han var så iført lange gummistøvler, stor regnfrakke, sydvest, og hvad der ellers hørte til dengang. Han var en dygtig sejler.

Harefangsten

Om efteråret var vi børns store dag – harefangsten. Der havde vi altid fri fra skole. Jeg tror ikke, der er mange gange i hele mit liv, uden jeg har været med til harefangst. Selv efter jeg er bleven voksen, og i nogle år var rejst fra øen, var jeg næsten altid hjemme til

harefangst. Når jeg var ovre for at fange harer, gik jeg næsten altid ude på det udvendige dige for at jage harerne ind i marken, hvor de, der skulle fange harerne, gik. Engang da jeg gik på diget i det høje græs, faldt jeg over en hare, som gemte sig i græsset, men jeg nåede at få fat i fyren, inden han stak af, men vi havnede ude i renden langs med diget, så vi blev våde begge to. Når der var harefangst for år tilbage, var der altid mange fremmede ovre på øen for at hjælpe til. Der kom en del fra Tåsinge. Der var også nogle, der havde familie og venner med. Dengang havde vi de fremmede med hjemme og spise. Der var mange, der havde deres faste tilholdssteder. Jeg havde selv en farbror på Tåsinge. Han var næsten altid ovre for at fange harer. Vi fangede harerne levende. Mens jeg boede på Birkholm, blev der solgt mange harer til udlandet til en god pris. Det var jo gode penge at få til øen. Dengang blev harepengene delt i tre kasser, en til havnen, en til forsamlingshuset og en til bykassen. Bykassen blev brugt til at købe grus til vejene, og hvis der var andre udgifter til øen. Vi skulle således aldrig rundt og kræve penge op, hvis der skulle laves noget. Vi havde harerne til at klare udgifterne for os.

Tilbage i tiden hørte Birkholm under Tranekær på Langeland. Når der så var harejagt, kom greven over på øen for at være med til jagten. Så havde han gerne nogle folk med. Det var jo en stor begivenhed, når greven kom på jagt.

Beboerne på Birkholm var fæstere under Tranekær Gods langt op i tiden. Efter en brand i 1876, hvor stort set alle bygninger på øen brændte, fik beboerne på Birkholm ejendomsret over deres genopførte bygninger. Først langt senere fik de også ejendomsret over jorden. Jeg har papir liggende fra dengang, min mor sammen med de andre øboer købte jorden fri fra Tranekær, så de ikke var fæstne mere. Jeg mener, at det var 3.000 kr. min mor gav for 24 tønder land. Du kan dårlig få jord under neglene for 3.000 kr. i dag.

Greven og hans følge bydes velkommen til Birkholm af nogle af øboerne.

Kirketur og begravelser

Når der døde en på øen, skulle der sørges for en rustvogn. Vi havde på Virkelyst en fjedervogn, den eneste på øen, og den blev brugt til dette formål. Når den skulle bruges som rustvogn, så skulle den vaskes, og var der nogle rustpletter på jernet, så var min morfar der med malerpensel med det samme: *"Vi skal stille med en pæn vogn."* Jeg har selv været henne og vaske og gøre den klar til sådan kørsel. Den var så bred i bunden, at der kunne stå en kiste. Jeg husker tydeligt, at der stod kransene ad siderne.

Dengang sejlede min farbror kirketur en gang om måneden. Når den månedlige kirketur blev sejlet, var der altid mange med. Når de havde været i kirke og fået set til deres gravsteder, var de rundt og besøge dem, som til daglig passede deres gravsteder. Vi havde selv nogle på Drejø, der passede gravstedet for os. Når der var dødsfald på Birkholm eller på Hjortø, sejlede min farbror altid til Drejø for os. Somme tider kom præsten til Birkholm og holdt gudstjeneste i forsamlingshuset. Når han var der, var det altid oldermændene, der tog mod præsten og havde ham med hjem til en kop kaffe, inden der var gudstjeneste i forsamlingshuset. Når det var slut i forsamlingshuset, kunne præsten godt gå rundt på øen og

få en snak med nogle af de gamle, som ikke kunne komme til gudstjeneste, for at høre om, hvordan de havde det i hverdagen.

Krig og brand

Den 9. april 1940 var jeg i skole ved fru Nielsen, som jeg plejede. Det blev en dag, jeg aldrig glemmer. Vi sad inde i skolestuen, da der pludselig kom en sværm tyske flyvemaskiner sydfra. De kom ind over øen i meget lav højde. Lærerinden blev så forskrækket, at hun sendte os børn hjem. Jørgen Henrik, som boede på Kærsgaard, sagde, at de fløj så lavt, at han kunne se piloten i øjnene.

I januar og februar gik vi på julebesøg. Jeg husker tydeligt en aften, vi var ude ved Lars Jørgensen, den sidste gård vesterude. Vi havde

Min morfar og mig er ude og køre med fjedervogn.

lige fået kaffen på bordet, så kunne vi høre, der kom en del flyvere i lav højde. Der blev stille et øjeblik, men så kunne vi høre, at de begyndte at skyde. Det var tyske jagerfly, der skød efter de engelske bombefly. Et af bombeflyene blev ramt og smed sin bombelast for at slippe væk. Der lød et ordentligt brag, så hele huset rystede. Den må være faldet ned ikke langt fra Birkholm. Jeg husker tydeligt, at jeg var bange.

Den gang havde vi en petroleumslampe hængende i en krog over spisebordet. Det var lige før, den var hoppet af kroge, da bomben faldt. Da vi kom hjem på Virkelyst, stod nogle af dørene åbne ind til kostalden. De må være sprunget op af lufttrykket, da bomben faldt. Der var nogle fra Birkholm, der tog ud på isen for at se, om de kunne finde, hvor bomben faldt ned, men de fandt ikke noget, så det må have været længere væk, end vi regnede med.

Når der var en fin klar vinteraften med måneskin, kunne vi se de mange bombefly højt oppe, når de var på vej til deres bombemål i Tyskland, men den aften, hvor flyveren smed sin last, var nok noget af det nærmeste, vi mærkede krigens rædsel, ellers havde vi det jo fredeligt på vor lille ø. Vi manglede ikke noget i hverdagen. Der blev slagtet en gris, når der var brug for det, og der skulle jo også slagtes en til naboen, når saltbaljen var tom. Vi fik malet noget korn henne på Strynø Mølle. Vi havde somme tider en sæk rug eller hvede med til mel.

Dengang havde hver gård selv en centrifuge til at skumme mælken på. Når vi manglede smør, lavede vi noget selv af fløden, som vi havde. Hver gård havde deres egen lille kærne, som vi trak med håndkraft. Det har jeg gjort mange gange.

Jeg mener, det var i 1942 midt på sommeren, at D/F Rise minesprang midt i Højestene. Den lå næsten stille, da den sprang. Postbåden fra Hjortø havde lige været der. Jeg kan ikke huske, hvor mange der omkom. Jeg husker tydeligt, jeg var ude i marken, hørte et

bum og så en røgsky ovre på den anden side af Hjortø. Der gik ikke langt tid, før vi hørte, at det var Rise, der var minesprængt. Posten på Hjortø var næsten på stedet med det samme og fik bjærget nogle af dem, der var med ombord på D/F Rise.

Sankt Hans aften i 1942 udbrød der en stor brand på Drejø, der var mange gårde og huse, der gik op i røg. Der var mange fra Birkholm, der sejlede derhen for at hjælpe med slukningen, men der var ikke meget at gøre. Dengang var der næsten stråtag på alle gårde og huse. Der lå et stort tysk krigsskib mellem Drejø og Ærø den dag, hele besætningen blev sejlet ind til Drejø for at hjælpe.

Jeg kan huske, at mange af os på Birkholm stod nede på det store ledhul ved den store tjørnebusk og kunne se ild og røg henne på Drejø. Jørgen Henrik kom med sin lange enøjede kikkert: *"Der er ikke noget tilbage af Drejø by. Det er brændt det hele,"* sagde han.

Isvintre

I vintre med masser af sne lavede vi som børn kæmpestore snehuler ude på kæret. De var så høje, at en voksen kunne stå derinde. Der var bare et lille hul, som vi kunne komme ind af, så havde vi stearinlys derinde.

Vi tog også ned på digerne for at kælke og rutsje ned af dem. Så længe kæret var fri for sne, brugte vi en masse tid med vores slæder på isen. Engang satte vi en stor pæl midt på kæret med en tværstang på. Så bandt vi en slæde i hver ende, og så kunne vi dreje rundt, så Aksel og mig kunne give pigerne en karuseltur. Det morede vi os af. Da vi blev noget større, begyndt vi at løbe på skøjter. Vi kunne næsten løbe hele øen rundt, for der var jo vand i renderne ude ved de udvendige diger, så det har vi gjort mange gange.

Under krigen havde vi nogle hårde isvintre. Vi skulle bruge ispram for at kunne komme frem og tilbage. Det var til tider en barsk fornøjelse. Posten havde sin egen ispram. Når posten skulle af sted efter post med sin

ispram, havde han altid Rasmus med, Morten og Fredes far. Øen havde en ispram, der var noget større. Den blev brugt til at transportere fløde til mejeriet i Marstal. Jeg kan huske en dag, hvor bønderne havde været på Ærø med fløde, da havde de stillet den store ispram ovre ved Egholm. Da de kom tilbage fra Ærø, var isprammen væk. Der var straks en, der spurgte, om den ikke var fortojet. Der var en, der svarede lidt tøvende: ”Jo, ved en ispig”. De nødstedte ovre ved Egholm tændte et bål, så dem på Birkholm kunne se, at der var noget galt. Posten og Rasmus tog derover i postens lille ispram og fik bjærget den store pram, som lå ude i åbent vand i Mørkedybet. De kom alle velbeholdne hjem. Der var vist nogen, som havde røde ører.

Der blev mere frost, og til sidst kunne vi gå og køre overalt. Ærø blev landfast med omverdenen. Der var ingen færger, der sejlede, så der blev lavet en isvej fra Ærø til Tåsinge, som gik tværs over Birkholm. Denne isvej skulle posten på Birkholm holde øje med. Rasmus Falck fra Ærøs redningskorps blev sat til at sørge for post og livsvigtige transporter. Der blev hver dag kørt over isen med 3 til 4 biler, som alle gjorde holdt ved Birkholm Posthus. Det var denne vigtige forsyningsvej til og fra Ærø, som posten på Birkholm og Rasmus skulle kontrollere for at se, om isen var sikker nok at færdes på. Hver dag gik posten sammen med Rasmus en tur på isen for at se, om der var nogle svagheder, især ved Mørkedybet. Som øboer havde vi et særligt indblik i, om isen var forsvarlig at færdes på. Havis har sine gemte farer på grund af vind, vejr og strøm, som slider på isen, derfor kan havis være farlig.

En dag ud på eftermiddagen kom der besked til posten fra Rasmus Falck: ”Vi skal have overført en meget syg mand fra Ærø Sygehus til Svendborg Sygehus. Vi kommer med en sygebil og en ledsagervogn. Vil I gå os i møde, før vi når Mørkedybet?” Posten og Rasmus hastede af sted, det var jo blevet mørkt, de fik hurtigt

kontakt med bilerne, der var på vej. Rasmus Falck sagde til posten: ”Jeg tør ikke køre i land på Birkholm. Det er manden for syg til, og der er for ujævnt at køre”. De kørte i stedet ned rundt om Råhovedet og så til Skovballe. Desværre døde manden efter et længere ophold på Svendborg Sygehus. Så vidt jeg kan huske, var manden fra Drejø.

I isvintre blev al post til og fra Ærø transporteret med slæde. Ja, jeg tror, at det var med en postkane fra Ærø. Der var 4 mand fra Birkholm og 2-3 mand fra Ærø, som trak kanen til Skovballe hver dag. Somme tider var der også nogle rejsende med fra Ærø. De fulgtes med posten, så de kunne komme sikkert over isen.

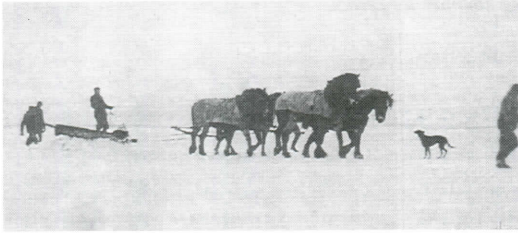
Der var et år, hvor vi på Birkholm lånte en islænder, en lille hest, hos Peter Nielsen på Strynø Kalv, min mors farbror. Der var så meget sne på isen, så det var tungt at færdes der. Hesten havde vi næsten hele vinteren. Det var en meget stille og rolig hest. Da der var fastelavnsgilde i forsamlingshuset, var der en, der kom ridende ind i salen på denne lille hvide hest.

Rasmus, Posten, Karl, Hans og Jørgen Henrik.

Indkørsel til Birkholm fra Skovballe vinteren 1940.

Sneplov på vej fra Ærø mod Strynø Kalv sidst i februar 1947.

Da jeg var fyldt 16 år, syntes min farbror, at jeg skulle prøve noget nyt, det blev bestemt, at jeg skulle til Strynø Kalv og tjene hos min farbror Peter. Tiden gik, og vi nærmede os julen 1946. Jeg skulle til Birkholm til jul. Det var blevet frost, så måske kunne jeg gå på isen til Birkholm, men Peter syntes ikke om det, så jeg tog i stedet til Strynø og tog færgen til Marstal og derefter med postbåden til Birkholm. Jeg skulle være på Birkholm, til der havde været juletræsfest på øen fjerde juledag. Der var nogle fra Birkholm, der gik på isen til Strynø Kalv juledag, men tredje juledag fik vi storm og regn fra vest, så var den is væk. Så jeg måtte tage samme tur tilbage til Strynø Kalv over Marstal efter jul.

Vi var nået hen midt i januar. Jeg stod ude i loen og var ved at male noget korn, så kom Peter ud til mig og sagde: *"Nu får vi vinter. Klokkeren er 15.30 og det fryser 10 grader."* Da vi gik i seng, frøs det 18 grader. Der gik tre dage, så kom de gående fra Birkholm med deres fløde til Strynø mejeri. Det var den 17. januar. Der gik ikke mange dage, før isen gav store problemer for færgerne, og til sidst måtte alle færger til Ærø indstilles. Amtet afmærkede en isvej fra Tåsinge til Ærø, så det varede ikke længe, før der var biltrafik til og fra Ærø hver dag. De kom kørende i en lille bue rundt om Strynø Kalv. Om søndagen var vi unge ude og løbe på skøjter. Isen var glat, og når bilerne kom kørende, tog vi fat i dem. Når vi så lige drejede skøjterne en smule og gav slip på bilerne, snurrede de rundt, så bilisterne blev sure på os. Sådant en isvinter fik øboerne også

mange gæster. Der var jo mange, der skulle ud på isen, gående eller kørende. En søndag efter middag talte Peter over 100 biler, som kørte forbi i løbet af en time. Det blev en lang og kold vinter, helt ned til minus 26-27 grader. Der kom også en del sne, så der var mange steder på landet, vejene var lukket.

Vi nåede hen midt i marts, før det blev lidt mildere. Bilerne fik forbud mod at komme på isen mere. Færgerne begyndte så småt at prøve, om de kunne brække isen, men der var store problemer, isen var for tyk. Dengang sejlede Sydfynske på ruten Rudkøbing – Marstal – Strynø, de sendte to færger af sted fra Rudkøbing for at prøve at komme til Marstal og Strynø. Da de nærmede sig Strynø, gik den ene ind mod Strynø, mens den anden fortsatte mod Marstal. Den var næsten 8 dage om at komme til Marstal. Strynø færgen nåede Strynø en søndag eftermiddag, og der var mange folk samlet nede på broen, for at se færgen, når den brækkede isen. Den måtte bakke mange gange, inden den nåede ind.

Den 24. marts var Peters søn og jeg gående på isen over mod Ærø. Vi fulgte nogle fine pæle, som amtet havde sat i isen. Det var dem bilerne skulle køre efter. Dem kunne vi også bruge. Da vi kom halvvejs til Ærø, skulle vi se, hvor tyk isen var. Den var 24 tommer.

Jeg kan ikke huske, hvilken isvinter det var, at vi kørte igennem isen nede i nærheden af Strynø Kalv. Der var fødselsdag på Strynø Kalv, så vi var nogle, der tog derhen. Vi havde min kane og min hest. Da vi nåede derhen af, sagde en af de ældre: *"Vi kan godt dreje ind her."* Det var jeg ikke meget for, for først på vinteren var der en del våger derhen af. Men jeg regnede med, at de gamle var klogere end mig. Det var de altså ikke, for pludselig stod hesten i vand op til midt på livet. Kanen blev heldigvis stående på isen. Jeg skyndte mig at få revet seletøjet af hesten. Den forsøgte et par gange at komme op på isen, men isen brækkede, så jeg også selv røg i. Prøv at tænke på hvor megen is, der skal til at bære en hest, når

den skal op på en iskant. Den kom op, og jeg løb i trav med den ind til Strynø Kalv, så den kunne komme ind i en varm stald.

Næste dag skulle jeg til Strynø med fløde og have varer med hjem. Jeg tog den samme hest. Jeg ville se, om den var blevet bange for at komme ud på isen, men det var den ikke. Da jeg var kommet hjem fra Strynø og havde spist til middag, så kom Posten: *"Ja, jeg har set, du har været på Strynø, men der står 20 sække koks til mig oppe ved Skovballe Kro. Dem ville jeg gerne have hjem, for de lover jo dårligt vejr."* Vi tog så bare den anden hest og drog af sted til Skovballe efter koks. Sådan er det, når det er vinter på en ø. Vi må hjælpe hinanden, så godt vi kan.

En isvinter tog vi til Strynø hver anden dag med fløde. Der er nok nogle, der i dag spørger sig selv om, hvorfor det kun var fløde. Det var, fordi der på hver gård var en lille centrifuge, så vi kunne skumme fløden fra. Så havde vi ikke så meget at skulle transportere hen over isen. Vi havde rugbrød og andre varer med hjem.

Det var en søndag formiddag. Jeg var ude ved købmanden. Så siger min svigermor: *"Marius skal til Strynø efter nogle varer."* *"Det kan jeg da lige gøre for ham. Det er det fineste vejr med sol og helt stille"*. Jeg tog cyklen og en slæde bagefter. Det gik i fuld fart hen mod Strynø, da jeg lige fik øje på en mørk plet foran mig. Jeg kunne ikke se for solen, så for sent opdagede jeg, at der var noget tynd is, så jeg kørte med cykel, slæde og mig selv næsten ud i det åbne vand. Cyklen gik til bunds, så den måtte jeg bukke mig ned i vandet for at få fat i. Jeg fik cyklen op og cyklede videre til Strynø. Dengang havde min svigermor en broder, som boede på Strynø. Da jeg kom derop var mine bukser frosset helt stive, for det frøs omkring 18 grader. Jeg fik noget tørt tøj på og fik det, jeg var kommet efter. Så kørte jeg hjem igen. Da jeg kom hjem, sagde Sylvia: *"Hvad er det for noget tøj du har på?"* Jeg sagde så, at jeg var kørt i en vage. Sylvia

sagde til mig, om det ikke var en god ide at se sig for.

Vinteren 1954 beordrede lægen i Marstal Sylvia indlagt på sygehuset i Svendborg. Det var vinter, og der var is over det hele. Om der var så megen is, at vi kunne komme til Skovballe, var et stort spørgsmål. Der havde ikke været gået på isen til Skovballe i denne vinter, men det skulle prøves. Der blev gjort klar til turen over isen, Sylvia blev pakket ned i vores kane, som var delvist fyldt med halm og delvist med dyner. Vi begav os på vej. Posten og Rasmus gik foran for at se, hvordan isen var. Fire andre kom bagefter trækkene med kane, som Sylvia lå i. Vi kom godt til Skovballe. Der var sendt bud til Falck, men de var der ikke, så da de endelig kom, fik de en ordentlig opsang af posten: *"Det kan ikke være meningen, vi skal stå her og vente med et sygt menneske i den kulde."* Dem fra øen kom godt hjem igen.

Posten

At skulle hente en læge over til øen, har aldrig været et problem. Selv om det var midt om natten, kunne vi få fat i posten, men det var ikke lige rart, når det var mørkt og dårligt vejr. Jeg husker engang, at Hans Hansen havde fået kraftigt næseblod. Lægen i Marstal sagde: *"Han må på sygehuset i Svendborg."* Der blev ringet til Falck, om de ville hente ham. De havde en båd med plads til en bære, men de sagde, at det ikke var vejr til at sejle. Det var koldt, og det var mørkt, og hård vind til kuling fra NØ og lidt sne. Jeg mener, det var sidst i november eller først i december, så der var ikke andet at gøre end at lade vores post sejle. Da de sejlede fra Birkholm, sagde posten, at der skulle ringes til Falck, så de kunne være nede ved Ærøfærgens leje på et bestemt klokkeslæt. Det var de ikke, så da de endelig kom, fik de vist nok en ordentlig skideballe af posten. De troede ikke, at de kom så hurtigt med den syge i det vejr.

Når posten sejlede om natten, og det var meget dårligt vejr, havde han altid en mand eller to med. Det var næsten altid Rasmus og efterhånden hans egen søn Aksel, da han blev voksen. Jeg har aldrig hørt, at der var nogle, der døde, på grund af de ikke har kunnet få lægehjælp.

Hen mod sommeren 1944, skulle jeg til at gå til præst i Marstal. Selv om vi hørte til Drejø sogn, var det lavet sådan, at vi kom til Marstal, for der var daglig forbindelse med postbåden. Jeg husker tydeligt en dag, hvor vejret ikke var for godt, men Posten syntes godt, vi kunne sejle i den lille jolle. Det var en jolle på 18 fod, og så var der sejl til. Der skulle spares på brændstof, for det var jo under krigen. Men da jeg kom ned til havnen i Marstal og skulle hjem, sagde Posten: *"Det er da blevet møgvejr."* Det blæste godt fra vest med byger. Da vi kom ud af havnen, kunne vi godt se, at der var frisk luft. Så sagde posten: *"Vi må da vist hellere gå op langs kysten."* Vi havde mange varer med, også et par sække grut. Det var somme tider bønderne på Birkholm fik malet korn i Marstal. De skulle jo også spare på brændstof.

Nå, men vi nåede op til vestspidsen af Halmø. Det gik jo ikke så hurtigt, da der kun var en lille 4 hk motor i jollen. Vi fik nu vinden ind fra siden, og vi kom over til Egholm. Da vi sejlede gennem Gaetet, som er vandet mellem St. Egholm og Lille Egholm, kunne vi se, der stod en del folk på det store ledhul og så efter os. Da vi kom ind i havnen, sagde posten: *"Det var da noget af en spydsk tur."*

Mange gange har folk på øen stået i læ nede ved den store tjørnebusk og set efter posten, når han kom op gennem Mørkedybet i stormvejr. Der skulle meget til, før han blev hjemme.

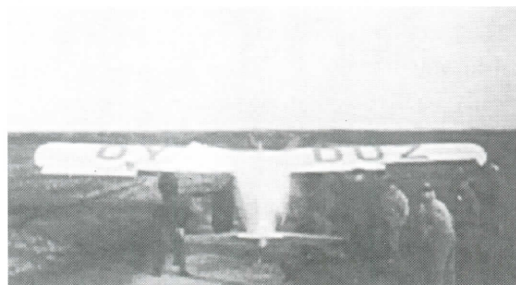
Falck Zonen

Falck Zonen har været på Birkholm med fly. De landede på Birkholm med store problemer. De landede i en mark indenfor de store

diger, men da de skulle lette igen, var marken for lille. Nogle af øboerne måtte trække flyet væk fra marken og ud på vejen og op over det store dige, så det kunne lette. Dengang sagde Falck, at de hurtigt kunne komme os til hjælp, hvis der indtraf en ulykke. Jeg kan ikke minde, at der har været noget fly på øen siden. Det er godt, at vi har helikoptere i dag.

Dåbsattesten

En dag kom der brev til mig fra sognefogeden. Jeg skulle meldes i lægdsrulle. Det var nok det største chok, jeg har fået i mit liv. Jeg skulle jo møde med dåbsattest henne ved sognefogeden. Jeg havde ingen dåbsattest, så jeg kontaktede min farbror og sagde: *"Jeg må da have en dåbsattest, for jeg skal meldes ind i lægdsrulle!"* Min farbror og mine fastre kiggede på hinanden: *"Ja, så må vi jo fortælle dig om din familie."* Så fik jeg hele historien om, at jeg kom til Birkholm som lille. Der er aldrig nogen, der har turdet sige, at jeg var fra Jylland, ikke engang da jeg gik i skole. Børnene på Birkholm havde fået strenge ordre på ikke at sige noget om det. Jeg har siden fået fortalt, at de ikke turde sige det til mig, da de var bange for, at jeg rejste til Jylland. Men det er næsten ikke til at forklare, hvordan jeg havde det, da jeg pludselig fik at vide, at jeg havde en far og seks brødre. Jeg havde også haft en søster, som desværre døde som barn. De fortalte mig også, at de indimellem havde haft kontakt med min far igennem Katrine Undserud. Min far vidste derfor lidt om, hvordan jeg havde det.

Falck Zonen på Birkholm.

Jeg skrev et brev til min far og sendte et par billeder med, så de kunne se, hvordan jeg så ud. Jeg fik ret hurtigt svar fra min far, om jeg ikke kunne have lyst til at komme op og besøge min far og mine brødre. Der blev så aftalt en dato, hvor jeg skulle på mit livs største rejse. Hvad ventede der forude?

Nå, men jeg rejste til Jylland. Det var en tur, jeg aldrig glemmer. At komme op og møde sin familie, det kan næsten ikke beskrives. Jeg var efter nitten år kommet tilbage til min far, seks brødre og mit fødehjem. Alle naboerne oppe på Nørremarken havde sat flaget, fordi jeg skulle komme hjem. Om eftermiddagen kom der nogle af de nærmeste naboer for at hilse på mig. Jeg fandt hurtigt ud af, at der var et stærkt sammenhold mellem naboerne. Nogle af naboerne havde boet der lige så længe som min far. De fortalte mig også, hvor svært det havde været for min far at skulle skille sig af med mig, men han var selv syg og lå på sygehus.

Møllen

Vi havde en mølle til at pumpe vand ud i markerne, der var drænet. Ved et oldermandsmøde skulle der findes en, som ville passe møllen. Der blev peget på mig. Det gik også godt, indtil vi fik en efterårsstorm, som brækkede den ene vinge, så det halve af vingen hang deroppe. Så ringede jeg til møllebyggeren i V. Åby: *"Hvad gør jeg nu?"* *"Du kravler op med en nedstryger og saver den fri,"* svarede han. Det gjorde jeg, så vi kunne bruge møllen igen, men med kun to vinger.

Den mølle passede jeg, lige til jeg rejste fra Birkholm i 1961. I starten jeg passede den, skulle jeg op i toppen og smøre. Der var nogle gamle lejer, der skulle smøres hver dag og især om efteråret, hvor der var meget vand, der skulle pumpes ud. Da der var gået et år eller to, spurgte jeg på et oldermandsmøde, om der ikke kunne købes nogle nye lejer til toppen af møllen. Det blev aftalt, at jeg skulle prøve

at snakke med møllebyggeren om sagen. Han kom over og så på det og sagde: *"Skal der nye lejer, skal der også en ny aksel."* Det var den aksel, vingerne sad på. *"Men når vi nu skal have det hele pilleret ned, skal jeg så ikke lave en ny vinge med det samme?"* Vi fik et tilbud på, hvad det ca. ville koste. Dengang havde vi harepengene og kunne bruge, når der var uforudsete udgifter. Møllebyggeren rejste hjem og fik lavet en ny aksel og en ny vinge, som vi manglede. Da han havde fået det hele lavet, kom han over igen.

Han var næsten ovre på øen en hel uge. Der skulle jo rigges noget til oppe i toppen, så vi kunne få al det gamle firet ned og den tunge nye aksel op på plads, så jeg sad oppe i toppen det meste af ugen sammen med møllebyggeren. Så blev der sat to store nye kuglelejer på, så fik vi vingerne op og sat på plads, og så skulle alle sejlene skrues på. Vi sad og skruede sejl på, da vingerne af en eller anden årsag begyndte at køre rundt. Det var lige før, vi hang med hovedet nedad, men der skete ikke noget. Det var en hel fornøjelse at passe møllen derefter. Nu kunne den køre nogle dage ad gangen, uden at jeg skulle op i toppen og smøre.

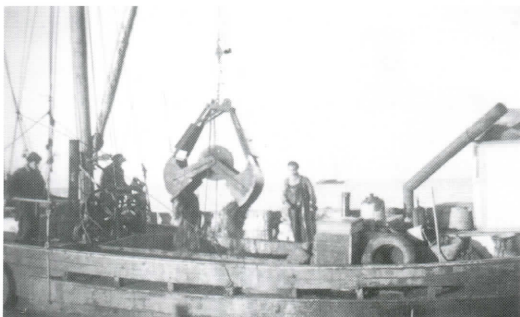
Traktor

Jeg kan ikke huske, hvornår det var, at min ene hest døde, men jeg skulle jo have en ny. En dag så jeg i avisen, at der var en gammel traktor til salg. Det var da vist noget for mig. Jeg købte dette gamle djævelskab. Da jeg skulle harve, var harven for lille, så jeg lånte en hos Henrik, så jeg kunne få to bagefter. Det varede ikke længe, så havde jeg harvet hele bymarken. Så kom Henrik og spurgte, om jeg ikke lige kunne harve hans mark også.

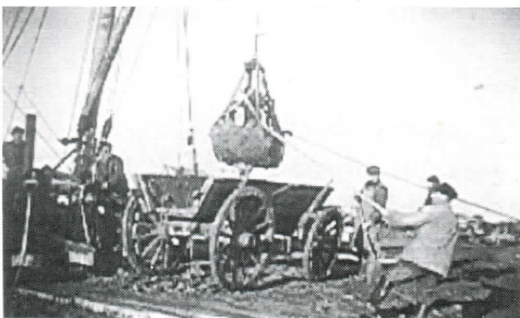
Der var nogle af de gamle øboer, der sagde: *"Nu er han da bleven tosset, og køre rundt i marken med det store djævelskab."* Da vi så skulle til at høste, satte jeg traktoren for selvbinderen og kørte ind i kornmarken med den, så lød det: *"Nu er han da helt tosset at køre inde*

i kornet med de store hjul". Der gik ikke lang tid, før de andre bønder på øen kunne se, det var tidens løsning.

Den gamle traktor havde jeg meget sjovt med. En dag, jeg skulle starte med håndsving, stod den i gear. Den startede, og jeg måtte springe til side. Inden jeg fik den stoppet, stod den inde midt i Edwards hønsegård. En anden gang, da jeg var nede ved havnen, virkede bremserne ikke, så den fortsatte ud over stenkanten ved østsiden af havnen. Jeg sprang af, men da den ikke væltede, sprang jeg ud på den, da den stod nede i vandet. Så kørte jeg i land ved østsiden af havnen. Jeg har også en gang væltet med den, så den lå med alle fire hjul lige i vejret. Jeg fik fat i Frede Rasmussen, som boede ude på Nørregård, til at komme med sin traktor. Vi fik sat en snor i det gamle bæst og fik den på højkant igen. Så kunne Mortsen køre igen. Men til sidst kunne det gamle bæst ikke mere. Den var slidt op. Så

Opgravet materiale bringes i land til fyld.

Der graves på livet løs ved uddybning af havnen.

fik jeg en lille Ferguson. Det var jo det rene luksus ved siden af det gamle bæst.

Før jeg kom af med den gamle traktor, klagede Edvard over, at rødderne fra de store piletræer groede ned i hans brønd. Jeg fik fat i Frede og bad ham komme med sin traktor. Så satte vi to for og en stor talje. Da vi begyndte at trække, kunne vi se, at der var rødder langt inde på græsplænen. Men vi fik træet op med rod, men der blev nogle store huller inde på græsplænen. Det var noget af det sidste, det gamle bæst lavede. Det kunne en Ferguson ikke have klaret.

Havnen

Det var i 1951-52, at den gamle havn blev uddybet og forbedret en hel del. Der blev bl.a. bygget en sandfanger, så renden ikke skulle sande så hurtigt til. Der var en til at grave havnen ud og en stenfisker til at komme med sten, og der skulle jo bruges mange sten til sådan en udvidelse. Det var en god investering, nu kunne havnen bruges igen, men selv om den var blevet uddybet, kunne der jo godt ved lavvande og storm komme tang og skidt i renden.

Artiklen fortsætter i næste årbog.

Erik Mortensen, født 4. marts 1930 i Gøttrup Nørmark ved Fjerritslev. Ovenstående erindringer er nedskrevet i 2005. Efter årene på Birkholm havde Erik Mortensen flere forskellige arbejdspladser i Svendborg. Ikke mindst ansættelsen ved Vindeby færgerne gjorde Erik Mortensen til et kendt ansigt. Han var med på den allersidste færgetur inden Svendborgsundbroen åbnede 18. november 1966.

Erik Mortensen døde i 2006. Hans døtre Else og Joan har været så venlige at udlåne Erik Mortensens nedskrevne erindringer og nogle fotos til Tåsinge Museumslaug, så ovenstående artikel er blevet mulig.